

ВОРОЖБИТ-ГОРБАТЮК Вікторія – доктор педагогічних наук, професор, професорка кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61000, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5138-9226>

ЗЕЛЕНЬСКА Людмила – доктор педагогічних наук, професор, професорка кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, 61000, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

КАРАСЬОВА Олена – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний фармацевтичний університет, вул. Пушкінська, 15, м. Харків, 61000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8922-9036>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.3>

Бібліографічний опис статті: Ворожбіт-Горбатюк, В. Зеленська, Л., Карасьова, О. (2021) Можливості менторингу в формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 13(45), 21–26 doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.3>

МОЖЛИВОСТІ МЕНТОРИНГУ В ФОРМУВАННІ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ІННОВАТОРА

Анотація. У статті автори конкретизували методологічні і процесуальні аспекти менторингу. Автори визначили актуальність використання менторингу в професійному становленні учителя-інноватора. У статті виділено методологічний базис менторингу в формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора: гуманістичний, транспаритетний, партисипативний, емерджентний, праксеологічний, неологічний підходи.

На підставі аналізу професійного стандарту за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» охарактеризовано предметно-методичну компетентність учителя як комплекс здатностей опанувати і використовувати в професійній діяльності систему наукових і методичних знань, умінь із конкретної предметної галузі, умінь проводити заняття ефективно, досягати програмних результатів навчання. У статті визначено групи компетентностей ментора, якими може послуговуватися учитель-інноватор: організаторські (планування особистого прогресу менті, аудит витрат часу, координація роботи команди/оточення менті); психологічні (активація внутрішньої мотивації менті, розвиток самосвідомості, ідентифікація сил і слабких сторін менті, критичне мислення й уміння точно оцінювати переваги і ризики), партнерства (уміння надавати підтримку, якої потребують, отримувати задоволення від допомоги іншим, ентузіазм, експертність в конкретній галузі). Презентовано умови успіху роботи педагога-ментора, а саме: відсутність упереджень і оцінних суджень, готовність і можливість витратити час, лаконічні доступні правила спілкування, дедлайн ключових завдань, довіра, повага, вимоглива любов, незаперечна віра в менті, орієнтування на успішний результат, психоемоційна стабільність, здатність учитися на помилках і виходити за межі стереотипів навчального процесу. Авторами розкрито перспективи методичного інструментарію ментора: павутина цілей і очікувань, шкала SMART-цілей, технологія шести капелюхів мислення Едварда де Боно, мозковий штурм, модель GROW, технологія активного слухання, ресурси дидактики епістолярного жанру, процедури матчінгу, елементи методики Волта Діснея, технологія торта, принцип паротяга, живий підручник, *handbook*.

Ключові слова: інновація, заклад освіти, здобувач, ментор, менті, навчання, технологія, учитель.

VOROZHBIT-HORBATIUK Viktoriia – Dr. hab. in Pedagogy (Education), Professor at the Education and Innovative Pedagogy Department, Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, 61000, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5138-9226>

ZELENSKA Liudmyla – Dr. hab. in Pedagogy (Education), Professor at the Education and Innovative Pedagogy Department, Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, 61000, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

KARASOVA Olena – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of the National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8922-9036>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.3>

To cite this article: Vorozhbit-Horbatiuk, V., Zelenska, L., Karasova, O. (2021). *Mozhlyvosti mentorynhu u formuvanni predmetno-metodychnoi kompetentnosti uchytelia-innovatora* [Possibilities of mentoring in the formation of subject-methodical competence of teacher-innovator]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 13(45), 21–26, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.3>

POSSIBILITIES OF MENTORING IN THE FORMATION OF SUBJECT-METHODICAL COMPETENCE OF TEACHER-INNOVATOR

Summary. *In the article the authors specified the methodological and procedural aspects of mentoring. The authors identified the relevance of the use of mentoring in the professional development of a teacher-innovator. The methodological basis of mentoring in the formation of subject-methodical competence of a teacher-innovator is highlighted in the article: humanistic, transparent participatory, emergent, praxeological, neological approaches. Based on the analysis of the professional standard for the profession “Teacher of general secondary education” characterized subject-methodological competence of teachers as a set of abilities to master and use in professional activities a system of scientific and methodological knowledge, skills in a particular subject area, ability to conduct classes effectively. The article identifies groups of mentor competencies that can be used by the teacher-innovator: organizational (planning the personal progress of the ment, time audit, coordination of the team / environment of the ment); psychological (activation of internal motivation of the ment, development of self-awareness, identification of strengths and weaknesses of the ment, critical thinking and ability to accurately assess the benefits and risks), partnerships (ability to provide support they need, enjoy helping others, enthusiasm, expertise in a particular field). The conditions of success of the teacher-mentor are presented, namely: lack of prejudices and evaluative judgments, willingness and ability to spend time, concise available rules of communication, deadline for key tasks, trust, respect, demanding love, undeniable faith in the cop, focus on success, psycho-emotional stability, the ability to learn from mistakes and go beyond the stereotypes of the learning process. The authors reveal the perspectives of the mentor’s methodological tools: web of goals and expectations, SMART-goals scale, Edward de Bono’s technology of six hats, brainstorming, GROW model, active listening technology, epistolary genre didactic resources, matching procedures, elements of Walt Disney’s methodology, technology, steam engine principle, live textbook, handbook.*

Key words: *innovation, educational institution, applicant, mentor, mentor, training, technology, teacher.*

Вступ. Менторинг як соціально-педагогічний феномен передбачає взаємодію людей за принципом паритетності (Vorozhbit-Horbatiuk, 2020). В умовах якісного оновлення всіх сфер професійної освіти менторинг розкриває перспективи навчальних взаємодій і пізнавальних комунікацій учасників освітнього процесу. Незаперечним є той факт, що менторинг дає освітньому процесу необхідні особистісне цілепокладання та практичну спрямованість, забезпечує формування фахових компетентностей і програмних результатів навчання, які визначають конкурентоспроможність випускника закладу вищої педагогічної освіти на ринку праці. Аналіз і презентування цього

конструкту сприятиме формуванню необхідної критичної маси досліджень і методичних напрацювань, згуртування професійної спільноти в окресленій темі. Як наслідок, матимемо підвищення якості вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень. Солідне видання, в якому багато уваги приділено саме педагогічним аспектам менторингу, підготовлено тренерською групою «Інша освіта» в рамках проекту «Діалог заради змін» (2015). Проблема практики менторського супроводу як форми роботи з персоналом у системі післядипломної медичної освіти презентовано В. Радченко (Radchenko, 2018). Досить цікаве бачення використання ресурсу менторства

в процесі інтернаціоналізації вищої освіти в Україні представлено в публікації О. Іваницької (Ivanytska, 2018). Фінський досвід менторського супроводу вчителів в контексті діяльності Нової української школи представлено на офіційних ресурсах НУШ (2019).

У контексті компаративного аналізу цікавими є пошуки таких учених, як С. Йованова-Мітковська, Б. Попеска, в публікаціях яких проаналізовано походження і видові характеристики природного і планового менторства (Jovanova-Mitkovska & Popeska, 2018). Дослідження Д. Оверхолт (Overholt, 2001) цікаве розмаїттям описаних видів менторської підтримки в середовищі підлітків, практичні і методичні пропозиції автора не втрачають актуальності й сьогодні. Однак, незважаючи на значимість і очевидні перспективи використання потенціалу менторства в системі підготовки сучасного вчителя-інноватора, досі відсутній відповідний системний аналіз теоретичних засад і практико-методичні рекомендації. Це й зумовило вибір теми публікації.

Мета статті – розкриття можливостей менторингу в формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора. Методологічним базисом цієї розвідки стали такі підходи: гуманістичний, який визначає верховенство цінності людини – кожного учасника освітнього процесу, коли співпраця в системі «ментор – менті» збагачує і вдосконалює кожного; транспаритетний підхід, який актуалізує ідеї демократії, відкритості цілей, педагогічних впливів, дій учителя-інноватора, ментора стосовно здобувача, менті, повнота і своєчасність отримання інформації. Зазначимо тут, що транспаритетний підхід передбачає прозорість як обізнаність учителя-інноватора (ментора) і здобувача в ролі менті, а відкритість – це реальна можливість здобувача (менті) впливати на хід і результати інноваційного навчального процесу. Також у дослідженні використаний партисипативний підхід, що передбачає активність учасників освітнього процесу в досягненні консенсусу, певну самоорганізацію в ході спільного прийняття рішень реалізації менті освітньої програми (реалізується цей підхід через конструкт міжкультурної комунікації учасників інноваційного освітнього процесу); емерджентний підхід, який визначає виникнення нових особливих властивостей навчального процесу, нелінійні системи відносин між учасниками такого процесу; праксеологічний підхід, який передбачає об'єктивацію підготовки

планування, проектування освітньої діяльності, обдумування дій, прогнозування очікуваних результатів з позицій фактичних умов, обставин перебігу навчального процесу; неологічний підхід (створення нового, класифікація педагогічних новацій, співвідношень традиційного та інноваційного, визначення поетапного втілення нового).

Виклад основного матеріалу. Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства затверджено професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (Reiestr profesiinykh standartiv). Предметно-методична компетентність учителя визначена цим документом однією з ключових. Фактично предметно-методична компетентність учителя передбачає сформованість здатності опанувати й використовувати в професійній діяльності систему наукових і методичних знань, умінь із конкретної предметної галузі, вміння проводити заняття ефективно. Схематично предметно-методичну компетентність учителя можна презентувати таким чином:

ЗНАЮ → ВМІЮ → МОЖУ І ХОЧУ
НАВЧИТИ

Учитель-інноватор у своїй діяльності керується науково обґрунтованими організаційними й управлінськими компонентами з прогностичним спрямуванням, має актуальні ціннісні орієнтації, критичне професійне мислення, високу професійну самосвідомість, готовий сприймати нове в професійній діяльності, у високій мірі володіє рефлексією. Це дає змогу ефективно працювати у мінливих нестабільних професійних ситуаціях. Ментор же в освітньому процесі певною мірою акумулює предметно-методичну компетентність учителя-інноватора. Ментор перш за все – уважний слухач і друг, який організує взаємодію учасників освітнього процесу на засадах паритетності. Це слухач, який проявляє рефлексію професійно і цілеспрямовано для виявлення істинно значимих особистісних цільових установок менті. Ментор водночас реалізує у своїй професійній діяльності ролі друга і критика, експерта і радника, модератора і парламентаря, хронолога і архіваріуса змін здобувача – менті. Ментор також виступає як джерело ресурсів і корисних професійних контактів. У цьому вбачаємо ресурс в реалізації гуманістичного підходу.

Специфічні компетентності ментора, якими може послуговуватися учитель-інноватор: організаторські: планування особистого

прогресу менті, аудит витрат часу, координація роботи команди/оточення менті; психологічні: активація внутрішньої мотивації менті, розвиток самосвідомості, ідентифікація сил і слабких сторін менті. Також до компетентностей ментора належать критичне мислення, партнерство, уміння отримувати задоволення від допомоги іншим, ентузіазм, експертність.

Певні аналогії можна провести і щодо статусів здобувача – учасника інноваційного навчального процесу та менті. Сучасний здобувач відкритий для нового, є самодостатньою особистістю в когнітивному освітньому просторі. У свою чергу, менті як учасник освітнього процесу позиціонується так само як самодостатня особистість. На наш погляд, досить конструктивно представлено типологію менті І. Бріггс-Маєрс, а саме: самодостатній менті, людина-проблема, людина-загадка, всезнайка (Briggs-Mayers, 2014). Визнання і доцільне використання науково обґрунтованих типологій учасників навчального процесу є важливим у реалізації партисипативного підходу.

Зазначимо тут, менторинг і формування предметно-методичної компетентності учителя споріднені, хоча експліцитно такими не є. Менторинг позиціонується з продуктивними формами і способами взаємодії у процесі оперативної передачі досвіду. Формування предметно-методичної компетентності сучасного вчителя-інноватора відбувається в ситуації невизначеності змін, що передбачає конструкт інтеграції передачі специфічних актуальних знань, досвіду освітньої діяльності між різними поколіннями, представниками різних сфер життєдіяльності за транспаритетним підходом.

Можливості менторингу в формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора реалізуються за обставин, якими послуговується вчитель-інноватор у реалізації емерджентного підходу до організації навчального процесу: взаємодія між ментором і менті залежить від часових параметрів, така підтримка має бути своєчасною; фокусування на темі і меті, актуальній для менті; адаптація змісту освітньої програми до актуальних потреб менті з аудитом витрат часу; не формування готових рішень, а підбір інструментів успіху самого менті; підтримка процесу набуття досвіду менті, збереження результату, аналіз успіху і невдач.

Ментор діє, послуговуючись тезою: процес не менш важливий, аніж сам результат.

Для ментора важливим є усвідомлення опори на конкретний досвід і рефлексію як основу співпраці, раціональне розуміння реальної життєвої ситуації. Таке усвідомлення сприятиме творенню майстерності ментора і утвердженню ситуації успіху менті. У цьому виразно прослідковується реалізація неологічного підходу. У роботі ментора з менті дія так чи інакше пов'язана з рівнем ризику. На наш погляд, можна виокремити умови успіху роботи педагога-ментора. Це: відсутність упереджень і оцінних суджень у комунікуванні ментора і менті; те, що ментор дає менті відчуття безпеки; довіра, повага, вимоглива любов (за А. Макаренком) (Makarenko, 1980); готовність ментора і його можливість витрачати час на відкритий діалог. Слушно буде зауважити тут, що ментор не зобов'язаний виконувати навантаження з менті 24/7. Важливо спиратися на чітко сформульовані однозначно зрозумілі домовленості, озвучені на початку навчальної взаємодії. Корисно чітко визначити: спосіб, зміст і формат звітності про контрольні точки взаємодії, описати лаконічно і доступно правила спілкування у період «тиші» (коли ментор не зобов'язаний взаємодіяти з менті), дедлайн ключових завдань (Tongush & Roschektaeva, 2017). Уміння навчити для ментора передусім полягає в майстерності ведення навчального діалогу, чіткому визначенні балансу офіційного й емоційного в комунікуванні, демонстрації незаперечної віри в свого менті. Корисно ментору за участі менті розробити 2–3 чітких правила спілкування, використовувати листи-нагадування, ресурс соціальних мереж для доцільного нетворкінгу. Важливою умовою є орієнтування на прогрес менті. У цій умові успіху ментору слід прийняти важливі правила: план прогресу менті хороший, якщо має хоча б два альтернативних варіанти; слід уміти не просто рефлексувати, а слухати 24/7, проявляти психоемоційну стабільність, яка виявляється у здатності вчитися на помилках і виходити за межі стереотипів навчального процесу.

Безумовно, менторинг у формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора розкриває додаткові перспективи методичного інструментарію. Так, в арсеналі учителя-інноватора, який реалізує себе в ролі ментора, присутні павутина цілей і очікувань, шкала SMART-цілей (конкретна, вимірювана, досяжна, результативна, обмежена в термінах), технологія шести капелюхів мислення Едварда де Боно (11), мозковий штурм, модель

GROW, технологія активного слухання, ресурси дидактики епістолярного жанру, процедури матчіну, елементи методики Волта Діснея (7), технологія торта, принцип паротяга, живий підручник, handbook.

Висновки. На підставі аналізу професійного стандарту за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» охарактеризовано предметно-методичну компетентність учителя як комплекс здатностей опанувати і використовувати в професійній діяльності систему знань конкретної предметної галузі, умінь проводити заняття ефективно, досягати програмних результатів навчання. Солідні ресурси менторинг має в індивідуальній програмі професійного саморозвитку учителя.

У статті визначено групи компетентностей ментора, якими може послуговуватися учитель-інноватор: організаторські, психологічні, партнерства. Зазначено, що серед умов успішної роботи педагога-ментора є такі: відсутність оцінних суджень, готовність і можливість витратити час, прості правила спілкування, незаперечна віра в менті, орієнтування на успішний результат, психоемоційна стабільність, здатність учитися на помилках і виходити за межі стереотипів навчального процесу. Серед перспектив розробки заявленої проблеми вважаємо за доцільне зосередити увагу на розробленні технологічних карт використання інструментарію ментора, зокрема живого підручника, handbook.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jovanova-Mitkovska S. Mentoring and integrated methodical practice (2017). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149219696.pdf> (дата звернення: 21.07.2021).
2. Overholt D. Adults mentoring adolescents: a conceptual and practical clarification: A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Education. Department of Theory and Policy Studies Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto, 2001. 289 p.
3. Бриггс-Майерс И. Книга МВТИ. Определение типов. У каждого свой дар. Питер, Карьера Пресс, 2014. 294 с.
4. Ворожбит-Горбатюк В.В. Паритетність як принцип організації освітнього середовища в новій українській школі. *Korszerű műszerek és algoritmusos tapasztalati és elméleti tudományos kutatási: tudományos művek gyűjteménye a nemzetközi tudományos-gyakorlati konferencia anyagaival (Hang 3)*, 2020. Budapest, Magyarország: European Scientific Platforme. S. 35–35.
5. Іваницька О.С. ЕРАЗМУС + Координатор як тьютор та ментор в умовах зростання академічної мобільності у ЗВО України. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»* № 5(25), 2018. С. 14–18.
6. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей (1980). URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Makarenko_Anton/Knyha_dlia_batkiv/ (дата звернення: 20.08.2021)
7. Метод Волта Діснея. URL: <https://job-wizards.com/ua/metod-uolta-disneia-realistychna-kreatyvna-tekhnika/> (дата звернення: 21.07.2021)
8. Наставництво й менторство для вчителів. Як це працює у Фінляндії. URL: <https://nus.org.ua/articles/nastavnytstvo-j-mentorstvo-dlya-vchyteliv-yak-tse-pratsyuye-u-finlyandiyi/> (дата звернення: 10.09.2021)
9. Радченко В.В. Менторство в системі післядипломної освіти лікаря. *Медична освіта*. 2019. № 1. С. 116–120.
10. Реєстр професійних стандартів. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> (дата звернення: 10.09.2021)
11. Рівний рівному. Посібник для менторів. Київ, Інша освіта, 2015. 47 с.
12. Тонгуш В.В. Наставничество как один из методов обучения и развития персонала. *Инновационная наука*. 2017. № 4, ч. 2.

REFERENCES

1. Jovanova-Mitkovska S. (2017) Mentoring and integrated methodical practice. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149219696.pdf> (data zvernennia: 21.07.2021)
2. Overholt D. (2001) Adults mentoring adolescents: a conceptual and practical clarification: A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Education. Department of Theory and Policy Studies Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto. 289 p.
3. Briggs-Mayers I. (2014) Kniga MBTI. Opredelenie tipov. U kazhdogo svoiy dar. [MBTI book. Definition of types. Everyone has their own gift]. Piter, Karera Press. 294 s. [in Russian].
4. Vorozhbit-Horbatiuk V.V. (2020) Parytetnist yak pryntsyv orhanizatsii osvitnoho seredovyshcha v novii ukrainskii shkoli. [Parity as a principle of organization of the educational environment in the new Ukrainian school] *Korszerű műszerek és algoritmusos tapasztalati és elméleti tudományos kutatási: tudományos művek gyűjteménye a nemzetközi tudományos-gyakorlati konferencia anyagaival*. Budapest, Magyarország: European Scientific Platforme. S. 35–35. [in Ukrainian].

5. Ivanytska O.S. (2018) ERAZMUS + Koordynator yak tiutor ta mentor v umovakh zrostantia akademichnoi mobilnosti u ZVO Ukrainy. [ERASMUS + Coordinator as a tutor and mentor in the context of growing academic mobility in the Free Economic Zone of Ukraine] *Journal "ScienceRise: Pedagogical Education"* № 5(25). S. 14–18. [in Ukrainian].
6. Makarenko A.S. (1980) Lektsii pro vykhovannia ditei [Lectures on raising children]. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Makarenko_Anton/Knyha_dlia_batkiv/ (data zvernennia: 20.08.2021) [in Ukrainian].
7. The method of Walt Disney [The method of Walt Disney] URL: <https://job-wizards.com/ua/metod-uolta-disneia-realistychna-kreatyvna-tekhnika/> (data zvernennia: 21.07.2021) [in Ukrainian].
8. Nastavnytstvo y mentorstvo dlia vchyteliv. Yak tse pratsiuie u Finliandii [Mentoring and mentoring for teachers. How it works in Finland] URL: <https://nus.org.ua/articles/nastavnytstvo-j-mentorstvo-dlya-vchyteliv-yak-tse-pratsyuye-u-finlyandyi/> (data zvernennia: 10.09.2021) [in Ukrainian].
9. Radchenko V.V. (2019) Mentorstvo v systemi pisladyplomnoi osvity likaria. [Mentoring in the system of postgraduate education of a doctor] / *Medychna osvita*. № 1. S. 116–120. DOI 10.11603/me.2414-5998.2019.1.10094 [in Ukrainian].
10. Reiestr profesiinykh standartiv [Register of professional standards] URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> (data zvernennia: 10.09.2021) [in Ukrainian].
11. Rivnyi rivnomu. (2015) [Peer to peer.] Posibnyk dlia mentoriv. K., Insha osvita. 47 s. [in Ukrainian].
12. Tongush, V.V., & Roshektaeva, U.Yu. (2017). Nastavnichestvo kak odin iz metodov obucheniya i rasvitiya personala [Mentoring as one of the methods of personnel training and development]. *Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal "Innovatsionnaya nauka". Innovation Science*, 4(2) [in Russian].